
Michal Svatoš - projev, Statut UK, 20. výr.

Statut UK zakládá principy akademického života i důvody existence univerzity - projev PhDr. Michala Svatoše, CSc.

Vaše magnificence, pane rektore,
spectabiles,
pane předsedo Akademického senátu,
vážené kolegyně a kolegové,
vážení hosté, aní a pánové,

vracím-li se do doby před dvaceti lety, musím na prvním místě zmínit tehdy dominující faktor dobové radosti a nadšení z nově nabyté svobody po listopadu roku 1989 a s tím spojený až neskutečně silný, z dnešního pohledu možná poněkud naivní, pocit zodpovědnosti za vše nové, co se vytváří a klade základy nové společnosti.

To je po mém soudu to nejpodstatnější, co stálo na počátku cesty k nové podobě Univerzity Karlovy. A že musí dojít ke změnám i na akademické půdě, o tom nebylo nejmenších pochyb. Jednou z nejvýznamnějších součástí proklamované změny bylo odstranění neblahého dědictví předchozího režimu, znovunabytí akademických práv a vytvoření pevného právního rámce pro budoucí existenci univerzity, který by znemožnil nebo alespoň minimalizoval jakékoliv zásahy zvnějšku. Nešlo tedy o nic menšího, než o pojetí akademické autonomie a o postavení univerzity ve společnosti. Že úloha Univerzity Karlova byla v tomto ohledu rozhodující, vyplývalo nejen z historické tradice a vědeckého potenciálu v rámci celé země, ale řečeno dobovým sloganem i „z pocitu dluhu k pražským vysokoškolákům, jejichž vystoupení bylo prvotním impulsem oné radikální společenské proměny v roce 1989“.

Mám-li mluvit o prvních právních úpravách naší univerzity po listopadu '89, nemohu začít jinde, než u nového zákona o vysokých školách, na jehož přípravě se podílel také Akademický senát Univerzity Karlovy, vytvořený počátkem roku 1990. Zákon o vysokých školách (č. 172/1990 Sb.), který vstoupil v platnost 1. července 1990 měl bez nadsázky „zakladatelský ráz“, protože po dlouhých čtyřiceti letech od nejedlovského zákona o vysokých školách z roku 1950 vracel vysokým školám v Československu jejich bývalé postavení, odstraňoval vazbu na vševládnou komunistickou ideologii, rušil dosavadní nadvládu jediné politické strany na akademické půdě a zaručoval vysokým školám akademické svobody a vlastní samosprávu. Vše ostatní ponechával na vůli vysokých škol samotných, především tedy vnitřní podobu škol, jejich řízení a v neposlední řadě i výuku. Každý, kdo se mohl seznámit s vysokými školami svobodného světa, ví, že všechny zmíněné funkce vysoké školy upravuje její statut, normativ, který musí být vytvořen akademickou obcí dané školy na základě širokého konsensu. Musí být také přijat demokratickým způsobem, aby nebyla zpochybněna svobodná a demokratická vůle celé akademické obce. Jestliže na tomto místě po více než dvaceti letech života ve svobodné společnosti vypočítávám dnes samozřejmé premisy univerzitní autonomie, mějme, prosím, na paměti, že roku 1990 šlo o myšlenky, jejichž prosazení nebylo samozřejmou věcí. Odmyslíme-li si pověstný „dirigismus“ komunistické strany a vševládnost panující marxistické doktríny, plné akademické autonomie stály v cestě i navyklé stereotypy „řízení“ vysokých škol ze strany vládních úředníků, obecně rozšířené vědomí společenské hierarchie, v níž inteligence zaujímala místo až na pověstném chvostu, rozšířená představa, že univerzity slouží k výuce a badatelská práce je věcí akademie věd a v neposlední řadě i zaniklá kontinuita nezávislé akademické korporace.

To vše stálo před přislovečnou závorkou, když se nově ustanovená pracovní skupina legislativní komise Akademického senátu Univerzity Karlovy pustila do práce na vytvoření prvního polistopadového statutu UK. Než přejdu k meritu, měl bych podat alespoň základní chronologický rámec: pracovní skupina začala shromažďovat potřebné materiály a formulovat zásady budoucího statutu od června 1990, v září předložila jeho pracovní verzi k veřejné diskusi akademické obci univerzity a na základě došlých připomínek zpracovala nové znění statutárního předpisu, které bylo přijaté plénem Akademického senátu UK dne 19. prosince 1990. Statut byl poté předložen Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR, které ho registrovalo, jak vyžadoval zákon, 23. dubna následujícího roku.

Předtím však ještě předsednictvo univerzitního senátu svolalo schůzku zástupců českých vysokých škol, takže od října 1990 byly práce na vysokoškolských statutech v českých zemích vzájemně koordinovány. Ne bez jisté pýchy dodávám, že návrh statutu naší univerzity se stal vzorem pro ostatní české vysoké školy, které vypracovaly základní právní normativy pod „silným vlivem“ našeho statutu. Ještě během roku 1991 došlo k vytvoření fakultních statutů a byla provedena i první úprava univerzitního statutu, která se dotýkala především organizačního řádu.

Obsahově tvoří statut Univerzity Karlovy šest základních částí s úvodní preambulí, vycházející z nového vysokoškolského zákona, který ostatně ovlivnil i podobu základních ustanovení o Univerzitě Karlově. Druhá část byla ve své době naprostou novinkou, když kodifikovala základy akademické samosprávy. To, že akademická obec je

ztělesněním univerzity a od ní se odvíjí reprezentace školy, že akademická obec je nositelem všech práv a výsad školy, že je volitelem představitelů univerzity, nejvyšším kontrolním místem a partnerem vedení školy, byly principy, které univerzitu vracely do obvyklých kolejí předchozího vývoje. Skutečnou novinkou bylo paritní zastoupení učitelů a studentů, o níž byla svedena rozhodující „bitva“ již při vzniku nového vysokoškolského zákona. V tomto ustanovení slyšíme snad nejvíce dobovou představu, že studenti v akademických senátech budou zárukou demokratického vývoje školy. Je bezpochyby i ohlasem sociálních a politických ořesů na akademické půdě především na francouzských a západoněmeckých univerzitách šedesátých let minulého století. Především však je uplatněním nesporného nároku na rovnoprávné zastoupení obou základních částí akademické obce. Nakolik však je nosným principem každodenního života univerzity i do budoucna, si netroufám posoudit.

Třetí část statutu je věnována organizační struktuře školy, přičemž byla uplatněna zásada, že jednotlivé organizační části univerzity si určí svou podobu samy. Univerzita Karlova prohlásila za své základní součásti fakulty (v roce 1990 měla naše univerzita po inkorporaci teologických studií celkem 16 fakult), dále vědecká a vědeckopedagogická pracoviště s celouniverzitní působností (v roce 1990 to byl: Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy, Ústav výpočetní techniky, Centrum pro teoretická studia, Dokumentační a informační středisko Evropských společenství, Ústav jazykové a odborné přípravy a Institut základů vzdělanosti) a účelová zařízení jako „Vydavatelství Karolinum, Správa budov a zařízení Univerzity Karlovy“ a další. Jediná agenda, která zůstala společná, bylo hospodaření univerzity, vycházející z konstruktu jediné právnické osoby Univerzity Karlovy, když ponechává na státu hlavní díl financování školy, který je doplňován z vlastních zdrojů. Čtvrtá část statutu UK určuje postavení studentů, pátá pak postavení učitelů, vědeckých pracovníků a zaměstnanců Univerzity Karlovy. Šestá část definuje výsostné znaky univerzitní korporace, tj. tradiční insignie, znak Univerzity Karlovy, taláry a akademické obřady jako jsou imatrikulace nebo promoce. Součástí statutu je pět příloh, které tvoří Organizační a vnitřní řád UK, seznam studijních oborů, disciplinární řád pro studenty UK a konkurzní řád UK.

Měl-li bych vypočítat desiderata, chyby a omyly prvního polistopadového statutu naší školy, bezpochyby je jím, z pohledu uplynulých dvaceti let, neschopnost vypořádat se s protiprávním jednáním členů akademické obce a s neoprávněně získanými akademickými tituly. Největší pochybnosti mám však nad dobovou představou, že financování vysokých škol musí zůstat v rukou státu, přičemž je ponecháno jen na jeho libovůli, v jakých proporcích se tak stane. Otázníkem je i fakt, zda volená akademická reprezentace a samospráva je tou nejlepší formou řízení univerzity 21. století a tím nejlepším správcem jejího majetku.

Na druhé straně, hledám-li vysvětlení faktu, že základní dokument naší univerzity byl vytvořen tak rychle a v takové podobě, že se jím univerzita s určitými obměnami řídí dodnes, a že sloužil jako předloha dalším vysokým školám v republice, nacházím ho v tom, že šlo o společnou práci nejen legislativní komise a její pracovní skupiny, ale celého akademického senátu, vedení školy a do značné míry i díky ohromnému zájmu celé akademické obce a tehdejších představitelů univerzity. Základ byl již ve složení pracovní skupiny, v níž dělně spolupracoval budoucí vrcholný legislativec s právníkem rektorátu univerzity, právní historik se specialistou na univerzitní dějiny, filolog s lékařem, teolog s fyzikem, učitel se studentem, a každý vložil do činnosti komise své odborné znalosti a osobní zkušenosti, všichni pak společně sdílenou vizi svobodné a demokratické univerzity. A v této chvíli, dovolíte-li, musím být osobní, protože bych měl povědět i několik slov o premisách, které mě přivedly do pracovní skupiny pro vytvoření univerzitního statutu. Má profese a odborná specializace mě totiž umožnila seznámit se s podobou naší univerzity v minulosti, ale také se zásadními proměnami evropských univerzit po roce 1968, což je tematika, která je mým badatelským polem, a přiznávám, i „koníčkem“ dodnes. Navíc jsem mohl využít výsledků práce kolegů a kolegyň z Archivu UK, kteří bezprostředně po 17. listopadu 1989 zpracovali materiál o vývoji Karlovy univerzity a studentského hnutí v Československu v posledních dvou staletích. Využít jsem mohl i kontaktů v Mezinárodní komisi pro dějiny univerzit, odkud jsme získávali podkladový materiál z jednotlivých evropských univerzit. A co víc: jako historik univerzity jsem mohl zažívat tu šťastnou chvíli, že jsem o její minulosti mohl nejen bez omezení psát, přinášet z minulosti náležitě „poučení“, ale být i u toho, když se vytvářela její budoucnost. Při tom ale bylo nutné mít stále na paměti, že prostý návrat ke stavu před rok 1948, resp. 1950, není možný, přinejmenším proto, že „reálie“ jsou jiné, stejně tak jako nebylo možné automatické přijetí právních norem ze zahraničí, protože každá země si upravuje vnitřní podobu vysokých škol podle svých konkrétních podmínek a historických tradic, nehledě na to, že jsme se západní Evropou nesdíleli zkušenost poválečného vývoje univerzit, který jim přinesl pronikavé změny.

Paní a pánové, kdybych se měl pokusit shrnout výklad o prvním polistopadovém statutu Univerzity Karlovy, nenacházím nic výstižnějšího, než dobovou parolu o „návratu do Evropy“. Statut z roku 1990 nebyl pouhým návratem do minulosti, nebyl ani objevováním něčeho nového nebo hledáním „třetí cesty“. Se vši pokorou hledal návrat tam, kam tato univerzita staletí patřila. Byl návratem k tomu, co bylo u nás dříve obvyklé, a co šťastnější země nikdy neztratily, byl zkrátka návratem k „normálnímu životu“.